

The role of public education and awareness in reducing drug crimes

Reza hassany¹

abstract

Drugs, as one of the major social, economic and security challenges in today's societies, have widespread consequences

on public health, family breakdown, increased crime and criminality, and weakening the moral foundations of society. One of the most effective strategies for combating the spread of this phenomenon is to invest in public education and awareness. One of the important questions is how does public education and awareness affect the reduction of the tendency to use drugs? And what is the role of the media and social institutions in preventing drug crimes? Therefore, the present study, with a descriptive-analytical approach, has examined the role of formal education of the media, religious institutions, families and civil organizations in reducing the tendency to use, smuggle and produce drugs. The findings show that targeted training in mass media schools, mosques, and educational centers can have a significant impact on creating a correct understanding of the dangers of drugs and promoting individual and social responsibility. Awareness-raising also reduces the initial motivation for drug addiction, increases social participation in the fight, and strengthens the culture of prevention.

As a result, education and awareness-raising are not only a complementary tool in reducing drug crimes, but also

a strategic necessity alongside legal and security measures,

Keywords: Drugs, Public Awareness Education, Prevention, Crime, Media

¹The Law teacher in Avicenna university- Balkh Branch.

نقش آموزش و آگاهی دهی عامه در کاهش جرایم مواد مخدر

رضا حسنی^۱

چکیده

مواد مخدر به‌عنوان یکی از چالش‌های بزرگ اجتماعی، اقتصادی و امنیتی در جوامع امروزی، پیامدهای گسترده‌ای بر سلامت عمومی، فروپاشی خانواده‌ها، افزایش جرم و جنایت، و تضعیف بنیان‌های اخلاقی جامعه دارد. یکی از مؤثرترین راهکارهای مقابله با گسترش این پدیده، سرمایه‌گذاری بر آموزش و آگاهی‌دهی عامه می‌باشد. یکی از پرسش‌های مهم این است که آموزش و آگاهی‌دهی عامه چگونه بر کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر تأثیر می‌گذارد؟ و نقش رسانه‌ها و نهاد های اجتماعی در پیشگیری از جرایم مواد مخدر چیست؟ بنابراین، تحقیق حاضر با رویکرد توصیفی - تحلیلی به بررسی نقش آموزش رسمی، رسانه‌ها، نهادهای دینی، خانواده و سازمان‌های مدنی در کاهش گرایش به مصرف، قاچاق و تولید مواد مخدر پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که آموزش‌های هدفمند در مکاتب، رسانه‌های جمعی، مساجد و مراکز تربیتی، می‌توانند در ایجاد درک درست از خطرات مواد مخدر و ارتقای مسؤولیت‌پذیری فردی و اجتماعی تأثیر بسزایی داشته باشند. همچنین، آگاهی‌دهی موجب کاهش انگیزه اولیه برای گرایش به مواد مخدر، افزایش مشارکت اجتماعی در امر مبارزه و تقویت فرهنگ پیشگیری می‌گردد. در نتیجه، آموزش و آگاهی‌دهی نه تنها یک ابزار مکمل در کاهش جرایم مواد مخدر به شمار می‌آید، بلکه ضرورتی استراتژیک در کنار اقدامات حقوقی و امنیتی محسوب می‌شود.

کلمات کلیدی: مواد مخدر، آموزش، آگاهی‌دهی عامه، پیشگیری، جرم، رسانه.

^۱ استاد حقوق، پوهنتون ابن سینا- شعبه بلخ (rezahassany723@gmail.com)

۱- مقدمه

پدیده جرایم ناشی از مواد مخدر یکی از چالش‌های بزرگ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جوامع امروز به شمار می‌رود. افزایش روزافزون مصرف مواد مخدر و گسترش فعالیت‌های غیر قانونی مرتبط با آن، نه تنها سلامت جسمی و روانی افراد را تهدید می‌کند، بلکه امنیت اجتماعی، ثبات خانواده‌ها و توسعه پایدار جامعه را نیز با خطر جدی روبه‌رو می‌سازد (جمالی، ۱۴۰۱). تجربه بسیاری از کشورها نشان داده است که رویکرد صرفاً امنیتی و برخوردهای قهری، هرچند در کوتاه‌مدت می‌تواند مانع گسترش برخی از فعالیت‌های مجرمانه شود، اما به تنهایی قادر به ریشه‌کنی این معضل نیست (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۳). در این میان، نقش آموزش و آگاهی‌دهی عامه به عنوان یک ابزار نرم و پیشگیرانه اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. نبود آگاهی کافی در باره پیامدهای زیانبار مواد مخدر، یکی از دلایل اصلی گرایش جوانان و نوجوانان به مصرف آن است. همچنین، کمبود دانش در مورد شیوه‌های مقابله با فشارهای اجتماعی و مشکلات روانی، زمینه را برای افزایش تقاضا و در نهایت، تشدید جرایم مرتبط با مواد مخدر فراهم می‌سازد.

از این‌رو، ارتقای سطح آموزش و اطلاع‌رسانی می‌تواند به تغییر نگرش‌ها، اصلاح باورهای نادرست، تقویت مهارت‌های زندگی و کاهش زمینه‌های بروز جرایم کمک شایانی کند. مسأله اصلی این تحقیق آن است که چگونه آموزش هدفمند و آگاهی‌دهی گسترده می‌تواند به عنوان یک راهبرد اجتماعی، در کاهش جرایم مواد مخدر نقش‌آفرینی کند. به عبارت دیگر، پرسش کلیدی این است که تا چه اندازه می‌توان از طریق تقویت آگاهی عمومی، به ویژه در میان قشرهای آسیب‌پذیر، از گسترش دامنه جرایم مرتبط با مواد مخدر جلوگیری نمود و جامعه‌ای آگاه‌تر، توانمندتر و مقاوم‌تر در برابر این آسیب اجتماعی ایجاد کرد. نگارنده این تحقیق در پی آن است که نقش آموزش در کاهش جرایم مواد مخدر و تأثیر رسانه‌ها و نهادهای اجتماعی در آگاهی‌دهی عامه را تحلیل و بررسی کند. این پژوهش بیان می‌دارد که آموزش و آگاهی‌دهی عامه با اصلاح نگرش‌ها، کاهش گرایش به مصرف مواد و تقویت فرهنگ پیشگیری، می‌تواند به عنوان یک راهبرد اجتماعی مکمل در کنار اقدامات حقوقی و امنیتی، نقش مؤثری در کاهش جرایم مواد مخدر ایفا نماید.

۲- پیشینه تحقیق

جستجوهای نگارنده، در رابطه با نقش آموزش و آگاهی‌دهی عامه در کاهش جرایم مواد مخدر، به این نتیجه می‌رسد که تاکنون تحقیقی جامع و کلی در این زمینه در افغانستان صورت نگرفته است. با این حال، مقالات متعددی در مجلات و برخی کتاب‌ها در این زمینه منتشر شده‌اند. اما در کشور ایران و شماری از کشورهای دیگر تحقیقات نسبتاً جامعی انجام گردیده است. از جمله می‌توان به منابع علمی و پژوهشی ایرانی زیر اشاره کرد.

۱. اکبر زارع (۱۴۰۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «کشت و استعمال مواد مخدر و تأثیر آن بر رفاه اجتماعی و مبانی فقهی آن» بر بیان اقوال و مستندات فقهی در مورد مواد مخدر تأکید کرده است.
 ۲. بهنام رضا قلی زاده (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «نقش رسانه‌ها در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر» بیان داشته است که بکارگیری هوشمندانه و کارآمد رسانه‌های ارتباط جمعی می‌تواند در پیشگیری و مقابله با شیوع و سوء مصرف مواد مخدر مؤثر باشد.
 ۳. سارلی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهش خود با عنوان «بررسی تأثیر مشاوره و راهنمایی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر در دانش آموزان» تأکید دارند که راهنمایی و مشاوره ناکافی و نامناسب در مکتب می‌تواند اهداف آموزشی و حرفه‌ای را دچار مشکل و اختلال کند. بعضی از افراد دچار افت تحصیلی می‌شوند، و برای فرار از آن به مواد مخدر روی می‌آورند. بنابراین، خانه، مکتب و جامعه از جایگاه مهمی در پیشگیری از اعتیاد برخوردارند، و راهنمایی و همکاری مکتب، خانواده و جامعه راهی برای پیشگیری از گرایش دانش آموزان به اعتیاد است، و سستی یکی از این سه نهاد در جلوگیری از اعتیاد دانش آموزان اقتدار دیگری را در پیشگیری تضعیف می‌کند.
 ۴. مصیب نارویی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی علل و عوامل مرتبط در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر»، یافته‌های او نشان دهنده این است که عوامل فردی، عوامل بین فردی، محیطی و عوامل اجتماعی در گرایش به مصرف مواد بیش‌ترین تأثیر را دارد.
 ۵. محمد علی حاتمی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت عنوان «راهکارهای مدیریتی پیشگیری از جرایم مواد مخدر در نوجوانان و جوانان اصفهان» به این نتیجه رسیده است که با اصلاح قوانین، آموزش‌های همگانی، ایجاد چتر حمایتی و برنامه‌ریزی برای اصلاح مجرمین می‌توان گرایش نوجوانان و جوانان را به ارتکاب جرایم مواد مخدر مدیریت کرد.
- این مطالعات به نقش خانواده و مکتب در پیشگیری از وقوع جرم، تأثیر مشاوره در پیشگیری از اعتیاد، عوامل تأثیر گذار بر گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر، کشت و استعمال مواد مخدر، و نقش رسانه‌ها در پیشگیری از اعتیاد و عوامل تأثیرگذار بر گرایش جوانان به مواد مخدر معطوف شده‌اند. با این وصف، هیچ کدام از پژوهش‌ها به نقش آموزش و آگاهی دهی عامه در کاهش جرایم مواد مخدر به صورت واضح نپرداخته‌اند. بنابراین، مقاله حاضر در صدد پرداختن به این موضوع می‌باشد.

۳- مفهوم مواد مخدر

مواد مخدر در لغت به معنای سست کننده و آنچه که باعث رخوت و خواب و سستی اعصاب می‌شود، دارای ویژگی تخدیر کننده تعریف شده است (معین، ۱۳۸۵، ۲۸۲)، و در اصطلاح به کلیه مواد اعتیادآور با

هر نوع اثر روی بدن گفته می‌شود. مواد مخدر به آن دسته از ترکیبات طبیعی یا مصنوعی گفته می‌شود که بر فعالیت‌های دستگاه عصبی مرکزی اثر گذاشته و درک، احساس، رفتار و عملکرد فرد را تغییر می‌دهد. این مواد در کوتاه‌مدت ممکن است نوعی آرامش یا سرخوشی ایجاد کند، اما در بلندمدت موجب وابستگی جسمی و روانی، تخریب سلامتی و بروز انواع مشکلات اجتماعی و اقتصادی می‌شود.

مواد مخدر به عنوان یکی از مهم‌ترین معضلات اجتماعی و بهداشتی قرن حاضر شناخته می‌شوند. این مواد ترکیباتی طبیعی یا مصنوعی‌اند که با تأثیرگذاری بر سیستم عصبی مرکزی، تغییرات قابل توجهی در حالات روانی، ادراک، هیجانات و رفتار انسان ایجاد می‌کنند. در واقع، ویژگی مشترک همه مواد مخدر، توانایی آن‌ها در ایجاد حالت وابستگی جسمی و روانی در فرد مصرف‌کننده است (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۹۸).

از نظر پزشکی، مصرف مواد مخدر در کوتاه‌مدت ممکن است نوعی احساس سرخوشی، تسکین درد یا کاهش اضطراب را به همراه داشته باشد، اما در بلندمدت، عوارض زینباری چون کاهش تمرکز، افسردگی، اختلال در کارکرد اندام‌های حیاتی، و ضعف سیستم ایمنی بدن را به دنبال دارد (معاونت فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی، ۱۴۰۰). از نظر اجتماعی نیز گسترش مصرف این مواد اغلب با پیامدهایی همچون افزایش جرایم، بی‌ثباتی خانواده، افت تحصیلی و کاهش بهره‌وری اقتصادی همراه است. بر این اساس، مفهوم مواد مخدر محدود به جنبه فردی آن نمی‌شود، بلکه باید به عنوان یک آسیب اجتماعی پیچیده و چندبعدی مورد توجه قرار گیرد. مصرف و قاچاق این مواد معمولاً ریشه در مجموعه‌ای از عوامل فردی (نظیر کنجکاوی، ضعف مهارت‌های زندگی و مشکلات روانی)، خانوادگی (فقدان نظارت والدین، اختلافات خانوادگی) و اجتماعی (بیکاری، فقر، نبود آگاهی کافی) دارد. بنابراین، درک درست از مفهوم مواد مخدر تنها با نگاهی ترکیبی و همه‌جانبه به ابعاد پزشکی، روان‌شناختی و اجتماعی آن امکان‌پذیر است (کافی، ۱۳۹۷).

۴- جرایم مواد مخدر

جرایم مربوط به مواد مخدر یکی از معضلات جدی اجتماعی و اقتصادی در کشورهای مختلف به شمار می‌رود. استفاده غیر قانونی از مواد مخدر، تولید، توزیع و قاچاق این مواد، نه تنها سلامت افراد را تهدید می‌کند، بلکه موجب ایجاد مشکلات اجتماعی و اقتصادی گسترده‌ای می‌شود. طبق آمارهای منتشر شده از سوی سازمان ملل متحد، میلیون‌ها نفر در سراسر جهان به مصرف مواد مخدر اعتیاد دارند، و این امر در کنار پیامدهای آن، از جمله افزایش نرخ جرایم و خشونت‌ها، به شدت بر جوامع تأثیر می‌گذارد (جمالی، ۱۴۰۱).

در افغانستان نیز با توجه به موقعیت جغرافیایی خاص، تولید مواد مخدر و قاچاق آن یکی از مشکلات اساسی به شمار می‌رود. قاچاق مواد مخدر به بیرون از کشور باعث ایجاد شبکه‌های پیچیده و گسترده‌ای در سطح

کشور شده است. دولت در راستای مقابله با این معضل، اقداماتی همچون ایجاد مقررات سختگیرانه و اجرای مجازات‌های سنگین را در دستور کار قرار داده است. طبق ماده ۴۵ قانون مبارزه با مواد مخدر، افرادی که در فعالیت‌های قاچاق مواد مخدر مشارکت داشته باشند، مجازات‌هایی همچون اعدام و حبس‌های طولانی‌مدت را خواهند داشت (قانون مبارزه علیه مواد مخدر افغانستان، ۱۳۸۲)

علاوه بر قاچاق، مصرف مواد مخدر نیز خود به یک چالش بزرگ تبدیل شده است. افزایش مصرف مواد مخدر در میان جوانان و نوجوانان، به ویژه در مناطق محروم، باعث بروز مشکلات متعددی در جامعه شده است که این موضوع تأثیرات منفی زیادی بر سلامت عمومی و تربیت نسل‌های آینده دارد.

جرایم مرتبط با مواد مخدر بخش وسیعی از فعالیت‌های غیر قانونی را شامل می‌شود که از مرحله تولید و توزیع تا مصرف و حتی پنهان‌کاری آن را در بر می‌گیرد. این جرایم به دلیل ماهیت سازمان‌یافته و پیامدهای گسترده‌ای که بر امنیت و سلامت جامعه دارند، از مهم‌ترین مصادیق جرایم سازمان‌یافته و اجتماعی محسوب می‌شوند (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۹۸). از جمله مهم‌ترین جرایم مواد مخدر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۴-۱- کشت و تولید مواد مخدر

تولید مواد مخدر شامل کشت گیاهان مخدر مانند تریاک، شاهدانه یا کوکا و همچنین تولید صنعتی مواد مخدر شیمیایی نظیر شیشه و کراک است. این عمل در قوانین جزایی کشورها به عنوان جرم سنگین شناخته می‌شود (کافی، ۱۳۹۷). ماده ۱۷ قانون مبارزه علیه مواد مخدر افغانستان در رابطه با کشت مواد مخدر چنین مقرر داشته است: «زرع غیر قانونی بته کوکنار، بنگ و سایر نباتات مولد مواد مخدر در قلمرو کشور منع می‌باشد.»

براساس فرمان شماره ۳۱ عالیقدر امیر المؤمنین حفظه الله که در مورد جلوگیری از کشت، قاچاق، تولید و فروش مواد مخدر صادر شده است. هیچ فرد حق ندارد، در زمین‌های خود کوکنار کشت کند. اگر شخصی کوکنار کشت کرد، کشت وی از بین برده می‌شود، و خود وی با برخورد شرعی مواجه می‌گردد. همچنان در تمام کشور استعمال، انتقال، فروش، تجارت، واردات و صادرات مواد مخدر مانند شراب، هیروئین، شیشه، تابلت کا، چرس و سایر مواد نشئه‌آور و کارخانه‌های تولید آن ممنوع بوده و اگر شخصی از احکام این فرمان تخلف ورزد، به ارگان‌های عدلی و قضایی امارت اسلامی معرفی شده و با مجازات سخت مواجه می‌شود (فرمان شماره ۳۱ امیرالمؤمنین، ۱۴۴۳ هـ.ق).

۴-۲- قاچاق و توزیع مواد مخدر

مواد مخدر از یک سو، خطر عظیم و مهلکی را برای حیات بشری در بردارد، و از سوی دیگر، مجموعه اقدامات صورت گرفته برای سرکوبی آنها تعرض و تجاوز آشکاری به ارزش‌های انسانی و کرامت بشری است (کوشا، ۱۳۷۹، ۱۲۳). زیرا مبارزه با مواد مخدر از رهگذر جرم‌انگاری کاملاً موسع و متنوع، ضمانت اجراهای کیفری شدید، عدم اعمال اقدام‌های ارفاقی و تعدیل‌کننده مجازات و تسهیل تشریفات تعقیب و رسیدگی کیفری (نجفی ابرند آبادی، ۱۳۷۹، ۱۵) در بطن یک سیاست جنایی افتراقی و بسیار سختگیرانه قرار می‌گیرد، به گونه‌ای که حقوق دفاعی هر متهمی در آن به گونه‌ای شدید و قابل نقد نقض می‌شود (طغرانگار، ۱۳۹۷، ۲۳۰).

قاچاق مواد مخدر یکی از اصلی‌ترین جرایم سازمان‌یافته بین‌المللی به شمار می‌رود. حمل و پخش این مواد، چه در سطح خرد و چه کلان، در قوانین جزایی افغانستان جرم‌انگاری شده و مجازات‌های سنگینی به همراه دارد. به اساس ماده ۲۵ قانون مبارزه علیه مواد مخدر، مصوب ۱۳۸۲ / ۸ / ۶ کشور افغانستان «هرگاه شخصی مرتکب جرم قاچاق تریاک گردد، قرار ذیل مجازات می‌گردد:»

۱. هرگاه مقدار مواد الی پنجاه گرام باشد، به حبس قصیر؛
۲. هرگاه مقدار مواد بیش از پنجاه گرام الی یک کیلو گرام باشد، به حبس متوسط؛
۳. هرگاه مقدار مواد بیش از یک کیلو گرام الی ده کیلو گرام باشد، به حبس طویل الی هفت سال؛
۴. هرگاه مقدار مواد بیش از ده کیلو گرام باشد، حسب احوال به حبس طویل بیش از هفت سال یا حبس دوام.

۴-۳- مصرف مواد مخدر

برخی کشورها مصرف مواد مخدر را بیش‌تر یک مسأله‌ی بهداشتی می‌دانند؛ مثلاً در نظام حقوقی ایران، مصرف مواد مخدر به عنوان جرم شناخته شده، و برای آن مجازات‌هایی مانند جزای نقدی، شلاق یا ارجاع به مراکز درمانی و بازپروری پیش‌بینی شده است (ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۹۸).

براساس ماده ۴۵ قانون مبارزه علیه مواد مخدر افغانستان «شخصی که مواد مخدر را استعمال نماید، با رعایت ماده اول قانون جزاء طبق احکام این قانون مجازات می‌گردد. استعمال به منظور تداوی از این حکم مستثنی است.»

شریعت مقدس اسلام نیز مصرف هر ماده‌ی نشئه‌آور و سست‌کننده را که در بدن رخوت و سستی‌آورد، پلید خوانده است. قرآن کریم، استعمال و هر نوع تعامل با مواد مخدر را از اعمال شیطانی اعلام کرده است، گرچه آشامیدنی هم نباشد. بنابراین، چرس، تریاک، هروئین و تمام انواع مواد مخدر اعم از طبیعی و صنعتی در این حکم شامل می‌گردد. خداوند متعال، حرمت و اضرار ناشی از اعتیاد به شراب و دیگر مواد مخدر را

پلید و از اعمال شیطان معرفی نموده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْحَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! همانا شراب و قمار و بت‌ها و تیرهای قرعه، پلید و از کارهای شیطان است، پس از آن‌ها بپرهیزید، تا رستگار شوید.» (مائده/۹۰)

قسمی که در مقدمه ذکر شد هدف تحقیق بررسی نقش عوامل آموزش و آگاهی دهی عامه در کاهش جرایم مواد مخدر می باشد که هر کدام از عوامل یاد شده را در ذیل به صورت مفصل به بحث می گیریم.

۵- نقش آموزش در کاهش جرایم مواد مخدر

آموزش یکی از ابزارهای قدرتمند و موثر در پیشگیری و کاهش اعتیاد به مواد مخدر است. با آموزش صحیح و جامع، می توان آگاهی افراد را نسبت به مضرات مواد مخدر افزایش داد و مهارت‌های لازم برای مقابله با وسوسه مصرف مواد را در آن‌ها تقویت کرد. خانواده و نهادهای تعلیمی نقش تعیین کننده‌ای در کاهش جرایم مواد مخدر دارند، که در ادامه به بررسی نقش هر یک پرداخته می‌شود.

۵-۱- نقش خانواده

محیط خانواده، محیطی است که طفل در آن متولد شده، نشو و نما نموده، و اعمال، رفتار و عاداتش بدون شک تحت تأثیر این محیط بوده و در حقیقت رفتارها، تقلیدها یا عکس العمل‌هایی است که او در مقابل این اجتماع کوچک و اشخاصی که با آن‌ها زندگی می‌کند، نشان می‌دهد، وضعیت و ثبات این محیط پیوسته در تشکیل شخصیت، اخلاق و عواطف او اهمیت اساسی دارد (محمدی، میرزا و حاتمی، ۱۳۹۷، ۲۳۸)

پیشگیری از آلوده شدن افراد به مواد مخدر از اولین مراحل رشد، یعنی از زمانی که کودک قادر به برقراری ارتباط دو جانبه با والدین است، آغاز می‌شود. والدین با قدرت تلقین، ارزش‌ها و الگوهای رفتاری را به کودکشان می‌آموزند. کودک عادت دارد «همه چیز را در آن واحد طلب کند» و در صورت عدم برآورده شدن خواسته‌اش شروع به گریه و زاری می‌کند. والدین باید سعی کنند، زمانی که برآوردن خواست کودک شان برای آن‌ها امکان ندارد، بی جهت وی را امیدوار نسازند. ممکن است هنگامی که جوان یا نوجوانی، مشکل موجود در زندگی‌اش را با والدین خود در میان می‌گذارد، خانواده یا اطرافیان قادر به حل مشکل او نباشند، در این صورت باید او را به یک فرد آگاه معرفی کنند. لازم نیست فرد یادشده حتما متخصص باشد، هر کس که قادر به شناخت و درک علائم مشکل موجود باشد، می‌تواند در حل آن مفید واقع شود. برای آغاز یک حرکت هماهنگ به منظور رفع مشکل، متخصصان می‌توانند از اطلاعات و راهنمایی‌های اطرافیان نیز بهره مند شوند. برخورد نا مناسب با فرزندان پروری ضعیف اختلاف والدین با یکدیگر عدم نظارت

والدین بر رفتار فرزندان گرایش اعضای خانواده به مصرف مواد و برخی دیگر از رفتارهای ضد اجتماعی می تواند منجر به مشکلات اجتماعی، آسیبهای روانی یا اعتیاد در فرزندان شود. به طور کلی محیط آشفته و بی ساختار خانوادگی عامل خطر عمد های برای مصرف مواد محسوب می شود. در عین حال با فرزندان، نظارت والدین بر فرزندان و ایجاد مقررات مناسب برای آن ها، انتقال مناسب ارزش های اخلاقی و اجتماعی به فرزندان و حمایت از آن ها باشد. پژوهش ها نشان داده اند اگر به والدین در این زمینه آموزش های مناسب داده شود به مراتب بیشتر از برنامه های آموزش فرزندان به تنهایی مؤثر خواهد بود (مطهری، ۱۴۰۰، ۵۱)

۵-۲- نقش نهاد های تعلیمی

محیط مکتب در شکل دهی شخصیت دانش آموزان نقش بسزایی دارد، و بخشی از سرنوشت و آینده دانش آموزان در مکتب رقم می خورد. برنامه های مبتنی بر مکتب متمرکز بر حمایت از رشد شناختی کودکان و مهارت های اجتماعی و مهارت هایی در خصوص حل مشکلاتشان و کنترل خود و اداره فشارهای وارد بر آنان و ایجاد کلاس هایی برای والدین به منظور آموزش آن ها در زمینه پاداش دادن و تشویق رفتارهای مطلوب کودکان می باشند. در باره اهمیت نقش آموزش و پرورش در کاهش جرایم مواد مخدر می توان به ماده ۵ آئین نامه پیشگیری از اعتیاد و در مان معتادان، مصوب ۱۳۷۶/۸/۱۷ جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد که در آن، وزارت آموزش و پرورش مکلف است تدابیری را برای پیشگیری از اعتیاد دانش آموزان و شناسایی کودکان در معرض خطر فراهم آورد.

آموزش باید به گونه ای انعطاف پذیر باشد که بتواند با نیازهای جوامع سازگار باشد، و به نیازهای دانش آموزان در شرایط متنوع اجتماعی و فرهنگی آنان پاسخ دهد. اگر مکتب و محیط آموزشی و معلمان وظایف خود را درست ایفاء نمایند، نه تنها زمینه جهت گیری مثبت در طفل فراهم می شود؛ بلکه آثار منفی محیط خانوادگی و همسالان، نیز خنثی و بلا اثر می گردد. مکتب مانند یک واحد کنترل اجتماعی می تواند با تکیه بر اصل تشویق و تنبیه به دانش آموزان بیاموزد، تا با استفاده از استعداد های خود در یک رقابت سالم و سازنده وظایف آموزشی را به نحو احسن انجام دهند، تا ضمن پیمودن مدارج ترقی امتیازات اجتماعی و خانوادگی تحصیل نمایند. فرآیند چنین امری نظم پذیری و اجتماعی شدن تدریجی و در نهایت تکامل و تکوین شخصیت فردی و اجتماعی نوجوانان خواهد بود. پژوهش ها حاکی از این است که اکثریت کودکان متخلف از قانون از نظر تحصیلی با مشکلاتی؛ نظیر بی سواد ی یا سواد در حد ابتدایی مواجه هستند و به ندرت مکتب را به پایان می رسانند (محمدی، میرزا و حاتمی، ۱۳۷۹، ۲۴۵)

۶- نقش آگاهی دهی عامه در کاهش جرایم مواد مخدر

آگاهی و دانش اجتماعی از جمله مهم‌ترین ابزارهای پیشگیرانه در برابر گرایش به جرایم، به ویژه جرایم مرتبط با مواد مخدر به شمار می‌روند. آگاهی‌دهی به معنای انتقال دانش و اطلاعات درست در مورد پیامدهای حقوقی، روانی، اجتماعی و بهداشتی جرایم است که موجب ارتقای سطح شناخت فردی و جمعی و در نهایت، تقویت قدرت انتخاب درست در افراد می‌شود (حسینی، ۱۳۹۶).

وقتی افراد جامعه، به ویژه قشرهای جوان، از خطرات مواد مخدر، شیوه‌های جذب باندهای قاچاق و پیامدهای قانونی و اخلاقی جرایم آگاه باشند، احتمال درگیر شدن آنان با چنین رفتارهایی به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد. به بیان دیگر، افزایش سطح آگاهی، نوعی «واکسیناسیون فکری و اجتماعی» در برابر گرایش به جرم محسوب می‌شود. از دیدگاه جامعه‌شناسی جنایی، ناآگاهی و جهل نسبت به قوانین و آثار رفتارهای مجرمانه، یکی از زمینه‌های اصلی ارتکاب جرم است. به همین دلیل، آموزش و آگاهی‌رسانی عمومی می‌تواند به عنوان یک راهبرد اساسی در سیاست‌های پیشگیرانه از جرم جایگاه ویژه‌ای داشته باشد. آگاهی سبب می‌شود، تا افراد توانایی تشخیص درست از نادرست را پیدا کنند، و در برابر فشارهای اجتماعی یا وسوسه‌های اقتصادی کم‌تر تسلیم شوند (رفیعی، ۱۴۰۰).

آگاهی دهی عامه ابزار کلیدی در پیشگیری از آسیب‌ها و جرایم اجتماعی است که در ادامه به چند مورد از آن اشاره می‌شود.

۶-۱- نقش مساجد

رسالت دین و نهادهای دینی مانند مسجد، هدایت انسان و دور ساختن او از گمراهی و فساد است. آموزه‌های دینی با تمرکز بر اصلاح اخلاق، مبارزه با عوامل زمینه‌ساز جرم و تقویت ارزش‌های معنوی، نقش مهمی در پیشگیری از انحرافات اجتماعی دارند. از دیدگاه تعالیم دینی، پیشگیری از کژروی و رفتارهای مجرمانه در شمار وظایف اساسی رهبران دینی قرار داشته و آنان همواره پیش از مبارزه با پیامدها، با ریشه‌ها و زمینه‌های جرم مقابله می‌کردند (شجاعی، ۱۳۹۱).

نقش مساجد و علما در افغانستان به‌عنوان یک عامل فرهنگی و اجتماعی در مقابله با معضل مواد مخدر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ به‌طوری‌که گزارش‌ها و برنامه‌های بسیج ملی علیه مواد مخدر نشان می‌دهد در این کشور بیش از ۳ میلیون نفر معتاد به مواد مخدر وجود دارد و در ماه‌های پایانی سال ۱۳۹۲ خورشیدی تعداد مصرف‌کنندگان مواد مخدر در افغانستان یک میلیون و ۶۰۰ هزار نفر اعلام شده بود که نقش فرهنگی و دینی می‌تواند به کاهش گرایش جامعه به این پدیده کمک کند و طرح‌هایی با مشارکت علما در سطح ولایات و مساجد برای آگاه‌سازی و پیشگیری اجرا شده است (Euronews Parsi, 2016). همچنین مقام‌های دولت افغانستان و شورای علمای کشور تأکید کرده‌اند که علما باید از طریق مساجد،

منابر و سخنرانی‌ها در مورد مضرات اعتیاد برای مردم آگاهی دهند و نقش خود را در مبارزه با تولید، قاچاق و مصرف مواد مخدر ایفا کنند، زیرا اعتقاد عمومی به نصایح دینی در جامعه افغان می‌تواند تأثیر اجتماعی و رفتاری بر کاهش این آسیب داشته باشد (راد یو آزادی، ۲۰۱۵)

۶-۲- نقش رسانه‌های ارتباط جمعی

رسانه‌ها می‌توانند هم در حوزه تبلیغات و هم در بخش خبر و اطلاع‌رسانی، نقش مهمی در کاهش اعتیاد ایفا کنند. کارکرد اصلی رسانه‌ها انتقال سریع اطلاعات، افزایش سطح آگاهی عمومی و جهت‌دهی به افکار عمومی است. از این‌رو، رسانه‌ها با آگاهی‌بخشی درباره پیامدهای زیان‌بار مواد مخدر و ترویج سبک زندگی سالم، می‌توانند در پیشگیری از اعتیاد نقش مؤثری داشته باشند (ساروخانی، ۱۳۸۲)

یکی از علل عمده در بحث گرایش، بی‌اطلاعی از پیامدها و وقایع تلخ مصرف مواد مخدر است. رسانه می‌تواند ضمن اطلاع‌رسانی دقیق منطبق بر واقعیت، جامعه را از نتایج تلخ آن آگاه کند. اطلاع‌رسانی از اوضاع و احوال افراد آلوده و آثار و پیامدهای آن می‌تواند در این حوزه بسیار مؤثر باشد. آثار و کارکرد خبری رسانه می‌تواند در موارد زیر به پیشگیری از اعتیاد کمک کند:

- اطلاع‌رسانی از باندهای توزیع مواد مخدر و شیوه‌ها و رویکردهای آنان در قالب گزارش خبری، مصاحبه، گزارش‌های مستند؛

- اطلاع‌رسانی از آثار و پیامدهای اعتیاد در جامعه (اعم از فرد و جامعه)، تهیه و پخش گزارش‌های خبری؛

- کمک به تقویت اراده ملی برای حل معضل اعتیاد؛

- ارائه آمار و اخبار روزانه از اوضاع و احوال نکبت بار افراد معتاد.

هرچند کارکرد آگاه‌سازی رسانه با مقوله آموزش از یک طرف و مقوله خبررسانی از طرف دیگر، ارتباط نزدیک دارد؛ اما هر کدام دارای وظایف خاص و متمایزی هستند. وسائل ارتباط جمعی باید نه تنها به انتقال خبر و اطلاع‌رسانی اکتفا کند، بلکه به تحلیل درست اخبار و تشریح واقعیت آن، نیز بپردازند. تحلیل علمی پدیده‌های اجتماعی و آگاه‌سازی انسان‌ها از این علل، موجبات تغییر در جهان‌بینی افراد را فراهم می‌آورد (قلی زاده، ۱۳۹۳).

۶-۳- نقش رسانه‌های اجتماعی

در عصر حاضر شبکه‌های اجتماعی مجازی و رسانه‌های نوین، ابزارهای مؤثری در آگاهی‌رسانی و تغییر نگرش افراد نسبت به پیامدهای استفاده از مواد مخدر هستند.

شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی در عصر دیجیتال، امکان نشر سریع و گسترده اطلاعات درباره خطرات مصرف مواد مخدر، پیامدهای جسمی، روانی و اقتصادی آن و راه‌های

پیشگیری و درمان را فراهم می‌سازند. دسترسی آسان به این اطلاعات موجب افزایش آگاهی عمومی و شکل‌گیری نگرش منفی نسبت به مصرف مواد مخدر می‌شود (حسینی، ۱۳۹۶).

انتشار تصاویر، روایت‌های واقعی و تجربیات افراد آسیب‌دیده در فضای مجازی، می‌تواند تأثیر عاطفی عمیقی بر مخاطبان گذاشته و حساسیت اجتماعی نسبت به اعتیاد را افزایش دهد. این امر به شکل‌گیری نوعی نظارت اجتماعی و واکنش جمعی در برابر مواد مخدر منجر می‌شود که در نهایت به کاهش جرایم مرتبط کمک می‌کند (رضایی، ۱۳۹۷).

همچنین، پژوهش‌ها نشان می‌دهد که آگاهی‌بخشی در فضای مجازی موجب افزایش سطح دانش جوانان درباره پیامدهای اعتیاد و کاهش تمایل آنان به مصرف مواد مخدر می‌گردد. این آگاهی، توانایی تصمیم‌گیری آگاهانه و مقاومت در برابر فشار همسالان را تقویت می‌کند (کریمی، ۱۳۹۵).

شبکه‌های اجتماعی می‌توانند آموزش خانواده‌ها و مکاتب را تسهیل کنند، منابع آموزشی در قالب محتواهای کوتاه، ویدئو، اینفوگراف، و پادکست در دسترس قرار دهند، تا والدین و معلمان به نحوی بتوانند در پیشگیری از مصرف مواد نقش ایفا کنند. بعضی پژوهش‌ها بر ضرورت برنامه‌های فردمدار، خانواده‌مدار و مکتب‌مدار در پیشگیری تأکید کرده‌اند. از این برنامه‌ها می‌توان برای آموزش والدین در مورد چگونگی استفاده مناسب از تکنیک‌های تأدیب و تربیت، نظارت و کنترل کودکان و نوجوانان قانون شکن استفاده کرد. این برنامه‌ها معمولاً به منظور بهبود روابط خانوادگی و کمک به پدر و مادر، جهت استفاده از تکنیک مناسب تربیت و پرورش کودکان تهیه می‌شود (محمدی، میرزا و حاتمی، ۱۳۹۷).

۶-۴- نقش تبلیغات عمومی و کمپاین‌ها

تبلیغات آگاهانه و کمپاین‌های ضد مواد مخدر می‌توانند به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی در پیشگیری اولیه از سوء مصرف مواد مخدر و کاهش جرایم مرتبط با آن عمل کنند. هدف اصلی از این کمپاین‌ها که معمولاً از طریق نهادهای عمومی صورت می‌گیرند، ارتقای سطح آگاهی مردم در باره خطرات مواد مخدر، پیامدهای قانونی آن، و همچنین ارائه راهکارهایی برای افزایش مهارت‌ها و مقابله با فشارهای زندگی اجتماعی است.

بر اساس تحقیقاتی که توسط دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد انجام شده، استفاده از رسانه‌ها در برنامه‌های پیشگیری می‌تواند تأثیر بسزایی در کاهش گرایش به مصرف مواد داشته باشد، به‌ویژه زمانی که این برنامه‌ها بر اساس شواهد علمی طراحی شده باشند (UNODC, 2017).

همچنین، مطالعات نشان داده‌اند که کمپاین‌های اطلاع‌رسانی عمومی اگر به درستی طراحی شوند، می‌توانند نگرش جامعه نسبت به مصرف مواد مخدر را تغییر داده و رفتارهای پرخطر را کاهش دهند؛ مثلاً استفاده از داستان‌های واقعی، تصاویر تأثیرگذار و پیام‌های کوتاه و واضح، نقش بسزایی در ماندگاری پیام در ذهن

مخاطب دارند. در کشورهایی؛ مانند استرالیا، آمریکا و کشورهای اسکانندیناوی، کمپاین‌های گسترده‌ای در سطح ملی اجرا شده که موفقیت آن‌ها در کاهش مصرف مواد مخدر به‌ویژه در میان نوجوانان، به طور مستند گزارش شده است (Werb et al., 2011).

۶-۵- نقش وزارت زراعت

جایگزینی کشت مواد مخدر با زراعت مشروع، اقتصادی و سودآور، یکی از راهکارهای اساسی برای مبارزه با تولید، قاچاق و دیگر جرایم مرتبط با مواد مخدر در کشورهایمانند افغانستان است. این راهکار با هدف کاهش وابستگی کشاورزان به درآمد حاصل از کشت گیاهان مخدر و فراهم‌سازی زمینه‌های معیشتی پایدار اجرا می‌شود. بر اساس دیدگاه پژوهشگران، عوامل اصلی گرایش دهقانان به کشت مواد مخدر شامل فقر، نبود بازار فروش محصولات زراعی مشروع و ضعف در حمایت دولت است (دفتر مقابله با مواد مخدر سازمان ملل متحد، ۲۰۱۵).

در این راستا، برنامه‌های جایگزینی باید همزمان با حمایت مالی، فنی و بازار تضمین‌شده اجرا گردد. بیش‌تر دهقانان به دلیل درآمد بالای حاصل از کشت کوکنار، به این نوع زراعت روی می‌آورند. جایگزینی باید درآمدی حداقل معادل یا نزدیک به کوکنار را فراهم کند (کریمی، ۱۳۹۵، ص ۷۴) در صورتی که محصول جایگزینی تولید شود؛ ولی بازار فروش وجود نداشته باشد، انگیزه‌ای برای کشاورز باقی نمی‌ماند. تجربه‌های گذشته نشان داده که پروژه‌های ناموفق جایگزینی عمدتاً به دلیل ضعف در ایجاد زنجیره ارزش اقتصادی شکست خورده‌اند (فاضلی، ۱۳۹۳، ص ۹۸).

بدون حمایت دولت و کشورهای بین‌المللی، صرفاً ممنوع‌سازی کشت مواد مخدر، دهقانان را متضرر می‌سازد و امکان جایگزینی واقعی فراهم نمی‌شود (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۲۰۲۵). بر اساس این گزارش، پس از ممنوعیت کشت کوکنار در افغانستان، بسیاری از دهقانان نتوانسته‌اند درآمد خود را از طریق کشت محصولات جایگزین جبران کنند، زیرا این محصولات از نظر اقتصادی توان رقابت با تریاک را ندارند و بازار فروش و حمایت‌های لازم نیز فراهم نشده است. در ادامه، دولت از طریق وزارت زراعت باید به دهقانان درباره فواید کشت بدیل آگاهی دهد و آنان را به کشت محصولات جایگزین قانع سازد و پروژه‌های مشخص حمایتی از جمله توزیع بذر اصلاح‌شده، آموزش، اعطای وام‌های بدون بهره و ایجاد بازارهای تضمینی برای فروش محصول بدیل را راه‌اندازی کند (برنامه توسعه سازمان ملل، ۲۰۲۴).

در افغانستان، برای کاهش وابستگی کشاورزان به کشت کوکنار (خشخاش)، محصولاتی، مانند زعفران، پسته و بادام به عنوان کشت‌های جایگزین مواد مخدر می‌تواند مؤثر باشد. این محصولات هم از نظر اقتصادی ارزشمند هستند، و هم با شرایط اقلیمی کشور سازگاری دارند.

۷- چالش‌ها و موانع در راه آگاهی دهی عامه

آگاهی‌دهی عامه در باره پیامدهای منفی مواد مخدر یکی از مؤثرترین ابزارهای پیشگیرانه در سطح جامعه به شمار می‌رود؛ اما این روند در بسیاری از کشورها، به‌ویژه جوامع در حال توسعه، با چالش‌ها و موانع متعددی روبه‌رو است. در ادامه، مهم‌ترین چالش‌های آگاهی‌دهی عامه در باره مبارزه با مواد مخدر بررسی می‌شود:

۷-۱- نبود منابع مالی و امکانات کافی

یکی از مهم‌ترین موانع اجرای مؤثر کمپاین‌های آگاهی‌دهی، کمبود بودجه و امکانات اجرایی است. بیش‌تر نهادهای مسؤؤل در زمینه مبارزه با مواد مخدر، فاقد منابع کافی برای تولید محتوا، تبلیغات گسترده، یا آموزش عمومی هستند. بر اساس گزارش دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، یکی از چالش‌های اساسی در پاسخ مؤثر به پدیده مواد مخدر در افغانستان، کمبود منابع مالی و فنی برای برنامه‌های پیشگیرانه و درمانی است، به‌گونه‌ای که بدون حمایت گسترده بین‌المللی امکان توسعه برنامه‌های پیشگیری و خدمات معیشتی جایگزین بسیار محدود می‌ماند (UNODC, 2023).

۷-۲- پایین بودن سطح سواد عمومی و فرهنگی

در بسیاری از مناطق روستایی یا محروم، سطح سواد عمومی پایین است، و مردم توان درک پیام‌های آموزشی پیچیده را ندارند. از طرفی، بی‌سوادی رسانه‌ای باعث می‌شود حتی افراد باسواد نیز نتوانند پیام‌های رسانه‌ای را به درستی تفسیر کنند. این مسأله در پژوهش صمدی و همکاران (۱۳۹۸) نیز مورد تأکید قرار گرفته است، این پژوهش نشان می‌دهد که اغلب پیام‌ها برای گروه هدف قابل فهم و قابل اعتماد نیستند (صمدی و همکاران، ۱۳۹۸).

۷-۳- باورها و نگرش‌های فرهنگی نادرست

در افغانستان، باورها و نگرش‌های فرهنگی نادرست نسبت به مواد مخدر یکی از عوامل اجتماعی مهم گرایش به مصرف مواد محسوب می‌شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که در میان جوانان شهر کابل، کمبود دانش صحیح درباره پیامدهای مصرف، القا شدن نگرش‌های غلط توسط محیط فرهنگی و عدم شناخت از خطرات اجتماعی و قانونی، باعث ضعف در پذیرش پیام‌های پیشگیرانه و افزایش گرایش به مواد مخدر می‌شود (زارع شاه‌آبادی، ۱۴۰۱).

۷-۴- نبود هماهنگی میان نهادهای ذیربط

یکی از چالش‌های اساسی در مقابله با مواد مخدر در نبود هماهنگی مؤثر میان نهادهای ذیربط است. تحقیقات علمی نشان می‌دهند که اجرای برنامه‌های پیشگیرانه، درمانی و مقابله‌ای مواد مخدر، بدون همکاری و هم‌راستایی میان وزارت‌ها، نهادهای امنیتی، سازمان‌های بین‌المللی و شرکای منطقه‌ای با مشکل

مواجه می‌شود. فقدان هماهنگی باعث می‌شود مسئولیت‌ها و وظایف به‌طور شفاف تقسیم نشوند و منابع انسانی و مالی بهینه استفاده نشود (فضلی، معاذ و حبیب، ۲۰۲۵).

۷-۵- دسترسی محدود به رسانه‌ها و زیرساخت‌های اطلاعاتی

در مناطق محروم، مردم به تلویزیون، اینترنت، روزنامه یا حتی رادیو دسترسی ندارند. این موضوع باعث می‌شود کمپاین‌های رسانه‌ای نتوانند همه اقشار جامعه را پوشش دهند. در ارزیابی انجام‌شده توسط وزارت صحت عامه افغانستان، عنوان شده که بیش‌تر مردم مناطق روستایی فقط از طریق تبلیغات شفاهی یا محلی به اطلاعات دسترسی دارند (وزارت صحت عامه افغانستان، ۱۴۰۰).

۷-۶- نبود محتوای بومی و متناسب با فرهنگ جامعه

بسیاری از محتواهای آموزشی یا تبلیغاتی، وارداتی یا تقلیدی از کشورهای غربی هستند، و تناسبی با شرایط فرهنگی، دینی یا اجتماعی کشورهای اسلامی ندارند. این موضوع باعث کاهش پذیرش و اعتماد عمومی نسبت به پیام‌ها می‌شود. پژوهش مؤسسه مطالعات اجتماعی دانشگاه تهران؛ نیز بر این مسأله تأکید دارد که بومی‌سازی پیام‌ها باید در اولویت طراحی کمپاین‌ها قرار گیرد (موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، ۱۳۹۷).

نتیجه‌گیری

نقش آموزش و آگاهی‌دهی عامه در کاهش جرایم ناشی از مواد مخدر، یک راهکار پیشگیرانه، مؤثر و پایدار است که با تقویت آگاهی فردی و اجتماعی، می‌تواند از بروز بسیاری از آسیب‌های ناشی از اعتیاد جلوگیری کند. با توجه به پیامدهای ویرانگر مواد مخدر، روشن است که آموزش و آگاهی‌دهی عامه یک ضرورت اساسی برای پیشگیری و کاهش جرایم مرتبط با این پدیده است. آموزش صحیح به مردم، به‌ویژه قشر جوان، باعث درک بهتر از پیامدهای قانونی، روانی، جسمی و اجتماعی مصرف مواد مخدر می‌شود. هم‌چنین، افزایش سواد رسانه‌ای، مهارت‌های مقابله با فشارهای ناشی از فقر و ارتقای فرهنگ عمومی نسبت به قانون‌مداری، زمینه‌ساز کاهش تقاضا و در نتیجه کاهش تولید و قاچاق این مواد می‌گردد. بنابراین، توجه خانواده‌ها، دولت، نهادهای دینی، آموزشی، فرهنگی و رسانه‌ای به برنامه‌ریزی جامع آموزشی و ترویج آموزش و آگاهی‌دهی عامه می‌تواند گامی مؤثر در کاهش جرایم مواد مخدر باشد.

منابع و مأخذ

۱. قرآن کریم.
۲. قانون مبارزه علیه مواد مخدر (۱۳۸۲)
۳. فرامین امیرالمومنین حفظه الله
۴. برنامه توسعه سازمان ملل (۲۰۲۴). *نیاز افغانستان به معیشت‌های پایدار و جایگزین برای کوکنار*. سازمان ملل متحد.
۵. حسینی، سید محمد (۱۳۹۶). نقش شبکه های اجتماعی و رسانه ها در آگاهی بخشی و کاهش آسیب های اجتماعی از جمله اعتیاد.
۶. دفتر مقابله با مواد مخدر سازمان ملل متحد (۲۰۱۵). *گزارش کشت خشخاش در افغانستان ۲۰۱۵: تحلیل اقتصادی- اجتماعی*. سازمان ملل متحد.
۷. دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد (۲۰۲۵). *گزارش وضعیت کشت و درآمد دهقانان افغان پس از ممنوعیت کشت کوکنار*. سازمان ملل متحد.
۸. رضایی، علی (۱۳۹۸). نقش شبکه های اجتماعی در افزایش آگاهی عمومی در باره آسیب های اجتماعی از جمله مواد مخدر.
۹. رفیعی، م (۱۴۰۰). *نقش آموزش و آگاهی عمومی در پیشگیری از جرم و اعتیاد*. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم.
۱۰. زارع شاه‌آبادی، م. (۱۴۰۱). *عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به مواد مخدر در بین جوانان شهر کابل*. پژوهشگاه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد.
۱۱. ستاد مبارزه با مواد مخدر. ۱۳۹۹. *گزارش عملکرد نهادهای همکار در پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر*. تهران.
۱۲. ساروخانی، باقر (۱۳۸۲). *جامعه شناسی ارتباطات*. تهران: انتشار اطلاعات
۱۳. شجاعی، سید جلال (۱۳۹۱). *نقش باور های دینی در پیشگیری از جرم*
۱۴. صمدی، م.، کریمی، ن و نادری، ح (۱۳۹۸)، *بررسی اثربخشی کمپین های رسانه ای در پیشگیری از اعتیاد نوجوانان*، فصلنامه رفاه اجتماعی؛
۱۵. طغرانگار، حسن (۱۳۹۷). *قاچاق مواد مخدر، آموزه های حقوق کیفری*، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۶.
۱۶. فاضلی، مهدی (۱۳۹۳). *سیاست های مبارزه با مواد مخدر در افغانستان*. تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
۱۷. فضلی، عزیز احمد، معاذ، محمد حنیف، و حبیب، خالد احمد (۲۰۲۵). *نقش سیاست خارجی و دستگاه دیپلماسی افغانستان در مبارزه با مواد مخدر*. فصل نامه علمی- پژوهشی غالب.

۱۸. کریمی، حامد. (۱۳۹۵). *بررسی اقتصادی کشت بدیل در مناطق نا امن افغانستان*. کابل: نشر بصیرت.
۱۹. کوشا، جعفر، «جرایم و مجازات ها و تحولات آن در قوانین کیفری ایران»، تهران، روزنامه رسمی، ۱۳۷۹ ش.
۲۰. مولایی، صادق و لطیفی، میثم. (۱۴۰۰) *چرایی و چگونگی ورود مساجد به آسیب های اجتماعی*. شماره ۴.
۲۱. محمدی، میرزا و حاتمی. (۱۳۹۷). *نقش خانواده، مدرسه و رسانه در پیشگیری از وقوع جرم با تأکید بر معیارهای بین المللی حاکم بر تعهد دولت ها در آموزش افراد*.
۲۲. موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران (۱۳۹۷). *تحلیل وضعیت سوء مصرف مواد و راهکارهای مداخله ای مبتنی بر جامعه*. تهران.
۲۳. مطهری، سیده حدیث (۱۴۰۰) *نقش خانواده در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر*، مقاله پژوهشی، سال هفتم، شماره ۲۸، (ص ۴۴-۵۶)
۲۴. نارویی، مصیب، ۱۳۹۸. *بررسی علل و عوامل در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر*، مجله پیشرفت های نوین در علوم رفتاری، دوره چهارم، شماره سی و چهارم.
۲۵. نجفی، ابرند آبادی، علی حسین، «در آمدی به جنبه های مختلف سیاست جنایی در قبال مواد مخدر»، تهران، روز نامه رسمی، ۱۳۷۹ ش.
۲۶. نجفی، محمد رضا (۱۳۹۴). *تأثیر اطلاع رسانی رسانه ای در کاهش گرایش به مواد مخدر*
۲۷. Euronews Parsi. (۲۰۱۶) *بسیج مردمی علیه مواد مخدر در افغانستان*، از کمپین خیابانی تا مساجد.
۲۸. نجفی، ابرند آبادی (۱۳۹۳). *درآمدی بر جرم شناسی*. تهران: نشر میزان.
۲۹. (Radio Azadi) *راديو آزادی (۲۰۱۵)*. *عظیمی: نقش علما در مبارزه علیه مواد مخدر مهم است*.
۳۰. *Education And Government Commitment. Tehran: Khorsandi[In Persian]*.
۳۱. *United Nations Office on Drugs and Crime. (۲۰۲۳). Afghanistan Drug Insights: Assessment of prevention, treatment and alternative development challenges*
۳۲. (UNODC, 2017) – *United Nations Office on Drugs and Crime*
۳۳. (Wakefield, Loken, & Hornik, 2010) – *Study on the effectiveness of mass media campaigns in changing health behavior*
۳۴. (Werb et al., 2011) – *Review on evidence-based drug prevention strategies*